

Tarihi Süreçte Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi- Öğrenimi Çalışmaları

Mustafa ARSLAN

Doç. Dr., International Burch University
Türk Dili ve Edebiyat Öğretmenliği Bölümü

Öz: Bu çalışmanın amacı, Türk dilinin tarihi süreçte yabancı dil olarak öğretim ve öğrenimi üzerine yapılan faaliyetleri, kaynakları anlaşılır bir şekilde açıklamaktır. Türk dilinin bilinen tarihinden günümüze kadar yabancı dil olarak öğretimi ve öğrenimi üzerine yapılan çalışmalar, sahalara, filologlar ve eserleri araştırılmıştır. Ulaşılan kaynaklara dayanılarak tarihte Türk dilinin yabancılara öğretimi ve öğrenimi çalışmaları; Arap ve Farslara Türk dilinin öğretimi, Rusya'da Türk dilinin öğretimi ve öğrenimi, Balkanlarda Türk dilinin öğretimi ve öğrenimi, Batıda Türk dilinin öğrenilmesi ve çağdaş Türk dili öğretimi şeklinde konu beş başlıkta toplanmış ve bu bağlamda incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Süreç, Yabancı Dil Olarak Türkçe, Öğretim-Öğrenim Çalışmaları

A Historical Perspective on Teaching and Learning of Turkish as a Foreign Language

Abstract: The purpose of this research is to explicate teaching and learning of Turkish as a foreign language throughout history. The methods and materials used to teach Turkish as a foreign language and the sources, studies of philologies and locations where it has been taught are explained in the paper. The interactions of Turkish societies with other populations/nations throughout history were analyzed and the historical dimensions of Turkish language teaching as a foreign language is summarized in five stages that include teaching of Turkish to Arab and Persian populations, Russian populations, Balkan populations, western populations and that of modern societies.

Keywords: Historical process, Teaching-Learning activities, Turkish as a Foreign Language

GİRİŞ

Türk diline ait en eski izlere Sümerce metinlerde rastlanmaktadır. Osman Nedim Tuna Sümer ve Türk Dillerinin *Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi* adlı eserinde Sümercedeki, Türkçe kelimelerden bahsederek Türkçe kelimelerin Sümerler tarafından kullanıldığını söyler (Tuna, 1990:57). Sümer kaynaklarındaki Türkçe kelimelerden, Türklerin M.Ö. söz konusu toplu dilsel etkileşim içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Milattan önce VIII. asra dayandırılan daha kesin kayıtlara göre Çin'in doğusu ve bugünkü Moğolistan ile Cungariya'da komşu olarak Hun Türkleri yaşamakta idi (Caferoğlu, 2000:66). Çok uzun zamandan beri Hunlardan başlayarak günümüz Orta Asya Türk halklarına kadar Çinliler ve Türkler komşuluk ilişkilerini sürdürmelerine karşılık Türk dilinin Çinlilere öğretildiğine veya Çinliler tarafından öğrenildiğine dair somut kaynaklara rastlanmamıştır. Buna rağmen Prof. Dr. Alimcan İneyet *Hanyu Wailaici Cidian'a (HWC) Göre Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine* adlı çalışmasında Türkçeden, Çinceye 349 Türkçe kökenli sözcüğün geçtiğinden bahseder (İneyet, 2008:294). Çin kaynakları istenilen düzeyde incelenebildiğinde Türkçenin, Çinliler tarafından öğrenildiği hakkında bir kısım daha kesin bilgilere ulaşmak söz konusu olabilir.

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte yeni bir dönem başlamış ve Türkçe üzerinde Arapça ve Farsçanın etkisi giderek artmıştır. Doğu Türkçesinde 11'inci, Anadolu Türkçesinde 13'üncü yüzyılda Arap alfabesinin kullanılmasıyla başlayan süreçten sonraki dönemde Farsça edebiyat dili, Arapça bilim dili olmuştur (Tunca, 2006:112). Arap ve Farslarla sürekli iç içe olan Türkler onların kültür ve dillerinden etkilendikleri gibi onları etkilemeye yönelik çalışmalar da yapmışlardır. Selçuklular döneminde ihmal edilen Türkçeye hak ettiği değeri kazandırmak için, Anadolu beylikleri bir çaba içine girmişlerdir. Karamanoğlu Mehmet Bey'in: *Bundan böyle divanda, dergâhta, bargâhta, çarşıda ve meydanda Türk dilinden başka dil konuşulmayacaktır* sözleri bunun en önemli ispatıdır (Sarı, 2008:294). Kaşgarlı Mahmut, Ali Şir Nevai gibi Türk dil bilimcileri Türkçenin de bu diller kadar güçlü olduğunu anlatmak üzere Arap ve Farslara Türkçe öğretmek amacıyla çok değerli eserler yazmışlardır.

Milattan sonra 6. yüzyıldan itibaren Avarlarla başlayan Türk-Slav ilişkileri çok eskiye dayanmaktadır. Türk-Rus ilişkilerinin doğal bir sonucu olarak Türkçe-Rusça ilişkileri de kadimdir (Kartalcık, 2008:211). Bu ilişkiler kimi zaman kız alıp vererek akrabalık ilişkilerine dönecek kadar ilerlemiştir. Günümüze kadar devam eden gelen Slav halklarıyla olan bu münasebet sonucunda özellikle Rusya'da Türkoloji önemli bir dil bilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Slav halkları ile olan sıkı ilişkiler ve Rusya'nın dış politikaları gereği Türk dili Rusya'da yoğun bir şekilde öğretilmiş ve öğrenilmiştir.

Tarihi süreçte Türklerin batıdaki en uç yerleşim alanları Balkanlar olmuştur. İlk Türk akınları Balkanlara, Hunlar tarafından yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde Bulgarlar, Avarlar, Peçenekler, Uzlar ve Kıpçaklarla devam etmiştir. Bu dönem Türk-Balkan halkları arasındaki dil, kültür etkileşimine dair bilgiler çok sınırlıdır. XIV. asrın sonlarından itibaren Balkanlara gelen Osmanlı Devleti'nin Balkanlar üzerindeki kültür ve dil açısından etkisi tartışılmazdır. Dolayısı ile bugünkü Balkanlarda Türk dilinin varlığı Osmanlı ile

gerçekleşmiştir. Bugün Balkanlarda binlerce insan Türkçe konuşmakta ve Balkan dillerinde hala binlerce Türkçe kelime yaşamaktadır (Kırbaç, 2007a:48-56).

Türklerin tarihte çok farklı sahalarda yaşadığı ve birçok toplumla ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu duruma paralel olarak Türk dili de büyük bir coğrafyaya yayılmış Asya, Avrupa, Afrika olmak üzere üç kıtada konuşulan ve yazılan bir dil olmuştur (Ergin, 2007:60).

Toplanan veriler değerlendirilerek tarihsel süreçte Türkçenin yabancı dil olarak öğretim ve öğrenimi çalışmaları bir tasnif çerçevesinde aşağıdaki gibi sınıflandırılarak açıklanmıştır.

1. Arap ve Farslara Türkçe Öğretimi

- a. Divanı Lügati't Türk
- b. Muhakemetü'l-Lügateyn
- c. Memlûk'te Araplara Kıpçak Türkçesini Öğretmek Üzere Yazılan Kitaplar
- d. Arap ve Farslara Türkçe Öğretmek Üzere Yazılan Diğer Eserler

2. Rusya'da Türkçe Öğretimi ve Öğrenimi

- a. Doğu Avrupa'da İlk Türk Kabile Birlikleri ve Slavlarla İlişkiler
- b. Kiev Rus Devletinin Kurulması, Oğuz ve Kıpçaklarla Olan Temaslar
- c. Moğol İstilasası ve Kıpçak Türk Unsurlarının Eski Rusçaya Çokça Geçmesi
- d. Çarlık Rusyası Türk Dili Faaliyetleri
- e. Sosyalist Dönem ve Sonraki Türk Dili Faaliyetleri

3. Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Öğrenimi

- a. Bosna-Sırbistan ve Hırvatistan'da Türk Dilinin Öğrenimi
- b. Bulgaristan-Makedonya-Arnavutluk ve Yunanistan'da Türk Dilinin Öğrenimi

4. Batılıların Türkçe Öğrenimi

- a. Codex Cumanicus
- b. Thatarisch Pater Noster
- c. Asırdan İtibaren Batıda Türkçenin Öğrenilmesi

5. Çağdaş Türkçe Öğretimi

a. Türkiye Cumhuriyeti Resmi Kurumları Tarafından Yürütülen Yabancılara Türkçe Öğretim Faaliyetleri

b. Sivil Toplum Kuruluşları Tarafından Yürütülen Yabancılara Türkçe Öğretim Faaliyetleri

1. Arap ve Farslara Türkçe Öğretimi

Çinliler ve Araplar arasında geçen Talas savaşında Orta Asya'nın Çin egemenliğine girmesini istemeyen Türkler, Araplarla birlikte hareket ederek Arapların kazanmasına yardımcı olmuşlardır. Türk ve Arap toplumlarının birbirleriyle tanışmalarına da bu savaş sebep olmuştur. Türklerin tek tanrıya iniyor olmaları ve bazı adetleri İslamiyet'le örtüşüyor olması onların Müslümanlığı kabul etmelerini sağlamıştır. Türklerin, Müslüman olmalarıyla Arap toplumu arasında sıkı bir ilişki başlamıştır. Bu ilişkinin en önemli sonuçlarından biri Türklerin dilleri üzerindeki Arapçanın etkisidir (Akyüz, 2008:19). Türk dil bilimcileri Türkçenin, Arapça ve Farsça kadar güçlü olduğunu göstermek ve onlara Türkçe öğretmek üzere bir takım faaliyetlerde bulunmuşlardır.

a. Divanü Lügati't Türk

Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış, Arap dilinin özelliklerine göre hazırlanmış, en eski yabancılara Türkçe öğretim kitaplarından biridir. Kaşgarlı Mahmut Türkçenin ve Türk kültürünün İslam kültürü içindeki önemini vurgulamaya ve Türk dilini Arapça ile kıyaslayarak ne denli güçlü bir dil olduğunu kanıtlamaya çalışmıştır (Korkmaz, 1995:256). O dönemde Türklerin, Müslümanlığın etkisiyle Arapça unsurları daha sık kullanmaya başlaması Türk aydınlarının dikkatinden kaçmaz. Kaşgarlı, bu amaçla yazdığı ansiklopedik sözlüğü Abbasi Halifesine *Tanrı yeryüzündeki erki Türklere vermiştir; bunların dilini öğrenmekte yarar vardır. Bu kitabı Araplara Türkçe öğretmek üzere yazdım, buyrun* ifadeleriyle sunmuştur (Bozkurt, 2005:167).

Tümevarım yönetimiyle yazılan *Divanı Lügati't Türk* 'te örneklerden kuralla gidilmiş ve bu kurallar ayrı ayrı açıklanmıştır. Yabancı dil öğretim yöntemi olarak dil bilgisi çeviri metodu kullanılan eserde pratik Türkçe öğretimi, edebî Türkçe öğretimi ve ticaret diline yönelik Türkçe öğretimi amaçlanmıştır (Bayraktar, 2003:62). Türkçe-Arapça hazırlanmış sözlüğün açıklamalarında Arapça kullanılmıştır. Türkçe kelimelerin ve bunlarla ilgili örneklerin manaları da Arapça olarak verilmiştir. Araplara Türkçe öğretmek maksadı güdüldüğünden o zamanki Arap lügatçilik anlayışına uyulmuş ve Türkçe kelimeler, Arapça kelimelerin hususiyet ve vezinlerine göre sıralanmıştır (Kayadibi, 2008: 6).

b. Muhakemetü'l-Lügateyn

Büyük Çağatay ozanı Ali Şir Nevai *Muhakemetü'l-Lügateyn* adlı eserinde Türkçe ile Farsçayı karşılaştırmış ve açıklamıştır. Nevai Türkçenin, Farsçadan daha güçlü bir dil olduğunu ifade eder. Nevai, Türkçeyle de yüksek bir edebiyat vücuda getirmenin mümkün olacağını eserleriyle ortaya koymuş ve yeni neslin Türkçe yazması noktasında nasihatte bulunmuştur. Nevai'nin bu yapıtı tarihi süreçte Yabancılara Türkçe öğretimi bakımından diğer önemli eserlerden biridir. *Muhakemetü'l-Lügateyn*'de Türkçe ve Farsça kelimeler ses ve yapı yönünden kıyaslamıştır. Türkçe kelimelerin Farsça karşılıkları verilen kitapta, Türkçenin söyleyiş ve anlatım zenginliği örneklerle açıklamıştır. Eserde, yabancı dil öğretimi olarak dil bilgisi çeviri yöntemi ve tümevarım metodu kullanılmıştır. Türkçe ve Farsçanın kavramlar bakımından karşılaştırıldığı bu çalışmada akademik Türkçe öğretimi amaçlanmıştır (Aksan, 1978: 42-49).

c. Memluk'ta Araplara, Kıpçak Türkçesini öğretmek üzere yazılan kitaplar

Mısır'a (Araplara) köle olarak satılan Kıpçak Türk gençleri zamanla Kölemenler (Memluk) devletinin yönetiminde önemli görevler almışlardır. Memluk Devletinde Türk sultanları devleti yönettiği için Türk diline karşı ilgi artmıştır. Bu ilgi Araplara Türkçeyi öğretmeyi amaçlayan kitapların yazılmasına zemin hazırlamıştır (Doğan, 2008: 31). Bu kitaplar şunlardır (Ercilasun, 2007: 215-221).

Kitabü'l-İdrak Li Lisânü'l-Etrak (Türklerin Dilini Anlama Kitabı)

El-Kavaninü'l-Külliyeye Li Zabtü'l-Lügati't-Türkiyye (Türk Dilinin Öğrenilmesi İçin Bütün Kurallar)

Et-Tuhfetü'z-Zekiyye Fi'l-lugâti't-Türkiyye (Yeni ve Arı Türkçenin Sözlüğü)

d. Arap ve Farslara Türkçe öğretmek üzere yazılan diğer eserler

Arap ve Farslara Türkçe öğretmek üzere yazılan diğer yapıtlar şunlardır:

Kitabü Bulgati'l-Müştak Fi Lugâti't-Türk ve'l-Kıfçak (Türk ve Kıpçak Sözcüklerinin Türevlerinin Kitabı),

Kitâb-ı Mecmû-i Tercümân-ı Türkî ve Acemî ve Mongolî (Türkçe, Farsça ve Moğolcanın Bütün Çevirmenlerinin Kitabı)

Hilyetü'l-İnsân ve Heybetü'l-Lisân (İnsanın Güzel Sıfatları ve Dilin Büyüklüğü)

Araplara ve Farslara Türkçe öğretmek üzere hazırlanmış eserler genel olarak sözlük tarzında hazırlanmış, yabancı dil öğretim yöntemlerinden dilbilgisi çeviri metodunun uygulandığı, tümevarım yaklaşımının kullanıldığı ve dilbilgisi konularının da işlendiği Türkçe öğretim kitaplarıdır.

2. Rusya’da Türkçe Öğrenimi ve Öğretimi

Tarih boyunca Rusya coğrafi, ekonomik, politik ve kültürel açıdan hem Avrupa hem de Asya arasında kalmıştır. Rus siyasi tarihi bu düşünceyi doğrular niteliktedir. Rusya özellikle doğuyla ilgilenmiş ve geleceğe ait planlarını buna göre şekillendirmiştir. Slav ve Türk halkları arasındaki ilişkiler çok eskiye dayanmaktadır. Aynı coğrafyada bulunmaları, birbirleriyle komşu olmaları bu iki toplumun maddi ve manevi kültürlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Türk ve Slav halkları zor olsa da komşuluk ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Rusya’da Slav dillerinden sonra en çok konuşulan dillerden birinin de Türkçe olduğu anlaşılmaktadır.

Türk-Rus dillerinin ilişkileri çok eski dönemlerde başlamış, asırlar boyu devam etmiş ve günümüzde de ilişkiler hala devam etmektedir. Rus Türkolog Baskakov (1992) Türk dilinin Rusçadaki izlerini şu şekilde belirtir: *Türk dillerinin Rus diline olan etkisi olağanüstüdür.*

Ruslar, Doğu kültürlerini Şarkiyat (Doğu Bilimi) adı altında incelemişlerdir. Türkoloji zamanla Rus Şarkiyatı’nın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Kononov’un *Rusya’da Türk Dillerinin Öğrenim Tarihi* adlı eseri (Kononov, 1982:360) ve N.A. Baskakov’un tasnifine göre, Rusça-Türkçe ilişkilerinin tarihi gelişimini beş dönemde incelemek mümkündür (Esen, 2008a:365-366).

1. VIII. Yüzyıla Kadar Olan Dönem (Doğu Avrupa’da İlk Türk Kabile Birlikleri ve Slavlarla İlişkiler)
2. IX-XII. Yüzyıl Arası Dönem (Kiev Rus Devletinin Kurulması, Oğuz ve Kıpçaklarla Olan Temaslar)
3. XII-XV. Yüzyıl Arası Dönem (Moğol İstilas ve Kıpçak Türk Unsurlarının Eski Rusçaya Çokça Geçmesi)
4. XVI-XIX. Yüzyıl Arası Dönem (Çarlık Rusyası Türk Dili Faaliyetleri)
5. XX. Yüzyıl Arası Dönem (Sosyalist Dönem ve Sonraki Türk Dili Faaliyetleri)

a. Doğu Avrupa’da ilk Türk Kabile birlikleri ve slavlarla ilişkiler

Türklerin tarihte bilenen en eski yabancı komşuları Çinliler, Araplar ve Farslardan sonra Slav halklarıdır. Slavlarla, Türkler arasındaki en eski ilişki Kiev Rusyası oluşmadan önceki (6. asırdan önce) dönemlerde gerçekleşmiştir. Türk ve Slav kavimleri ilk defa Uralların Güneyinde ve Rusya ovasında karşılaşmışlardır. Hunlar, Avarlar, Peçenekler, Hazarlar ve Kıpçaklar bu dönemde Slavlarla sınır komşusu olan Türk kavimleridir. Türk ve Rus

toplumları ticaret, ekonomi ve yerleşim bakımından birbirleri ile sürekli temas halindeydiler. Bu ilişkilerin devamında karşılıklı olarak söz konusu toplumlar birbirlerinin dillerini etkilemişlerdir. (Karaağaç, 2004: 252). Doğu Slavlar ile Türkler etnogenez, kültürel, mimarlık, süs, ev eşyaları, adetler ve dil ilişkileri bakımından birbirleri üzerinde önemli izler bırakmışlardır (Şipova, 1976: 444).

Türk ve Slav halkları arasındaki ilişkiler bu dönemde yoğun ve zor olsa da karşılıklı olarak dillerini öğrendiklerine dair bir kısım yazılı kaynağa ulaşmak mümkündür. Rus vakayinamelerinde Kiev Rusyasından önceki devirde Slavların dillerine, Türkçe kelimelerin geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. *Povest vremennih let* (Geçmiş Yılların Hikâyesi X-XI, yüzyıl) adlı vakayinamede eski Türk kökenli 153 kelimeye rastlanmıştır (Efendiyeva, 2001:83-95). Vakayinamede: *...İ reçe Svyatoslav, krom zrya, otrokom: "Shoronite"* (...Svyatoslav da Arkadaşlara "Defnedin" diye söyledi) cümlesinde geçen *otrok* kelimesi N. Baskakov'a göre *arkadaş, dost* anlamına gelen, eski Türkçeye ait *ortag* kelimesinden, metatez yoluyla Rus diline geçmiştir (Baskakov, 1984:68). Komşuluk, ticaret, evlilik ilişkileriyle, Slavların dillerine yoğun olarak geçen bu Türkçe kelimeler, Slavların Türkçe öğrendiklerine dair en güçlü delillerdir.

b. Kiev Rus devletinin kurulması, Oğuz ve Kıpçaklarla olan temaslar

12. yüzyılın sonlarına kadar Ruslar Avar, Peçenek, Hazar ve Kuman Türklerin eğemenliği altında yaşamışlardır. Uzun yıllar Türklerin tesirinde olan Rus Knezleri (prenslük) teşkilatlanmaya başladılar ve Kiev Rus devletini kurdular (Karaman, 2009:376). Ruslar bu dönemde, özellikle Oğuz ve Kıpçak Türk boylarıyla sıkı ilişki içinde olmaya başlamışlardır.

Kiev Rusyasında, değişik sebeplerden dolayı karşılıklı Kıpçak ve Rus evlenmelerinin sık olduğu görülmektedir. Örneğin Rus toprağının emniyeti için Kiev Prensi Vladimir Monomakh'ın kendi iki oğlunu (Yüriy'i 1107 yılında, Andrey'i ise 1117'de) Kuman kızlarıyla evlendirdiği kaynaklarda belirtilmektedir (Parhomenko, 1940:391). Bu durumun bir sonucu olarak Türk kökenli Rus soyadlarından söz etmek gerekir. Türkolog Baskakov'un (1997) bu konuda yaptığı araştırma Türk Dil Kurumu yayınları arasında *Türk Kökenli Rus Soyadları* başlığıyla basılmıştır. Türk ve Slav halkları arasındaki bu denli yoğun ilişkilerden çıkartılacak en doğal netice Slavların, Türk dilini öğrenmiş olmalarıdır.

Kiev Rusyası döneminde Novgorod-Seversk prensi İgor Svyatoslaviç'in Kıpçaklar'a karşı giriştiği seferin (1185) anlatıldığı ünlü *İgor'un Ordusu Hakkında Kaside* (Slovo o Polku İgoreve) destanında geçen Türkçe unsurlar, Türk dilinin Ruslar tarafından öğrenildiğini belgeler niteliktedir (Caferoğlu, 200b:159). Aykut, *İgor Destanı Üzerine* başlıklı makalesinde destanda tartışmalı Türkçe kökenli 50'ye yakın kelime olduğunu belirtir. Bu sözcüklerin

çoğunluğu giyim, silahlar, kişi, yer ve boy adları ile çeşitli unvanlardan oluşmaktadır (Aykut, 1984:308-311).

Uzun süren Türk-Rus ilişkilerinin neticesinde Doğu Slavlar ile Türklerin işbirliği dil, adet ve kültürlerinde silinmez iz bırakmıştır. Elde edilen bu bilgiler ışığında ilk asırlardan itibaren Slav halklarının Türk dilini öğrenmiş olmaları çok güçlü bir varsayımdır.

c. Moğol İstilasası ve Kıpçak Türk unsurlarının eski Rusçaya geçmesi

Moğolların saldırılarından Rusya'da nasibini almış ve Ruslar üzerinde büyük etki yapmıştır. Kimi zaman Rus ve Kumanlar, Moğallara karşı birlikte hareket etmişlerdir. Ancak Moğallar karşısında Rus ve Kumanlar (Kıpçak) ağır kayıplar vermişlerdir. Moğol istilasıyla Ruslar, Tatar (1237) hâkimiyetine girmişlerdir (Yetişgin, 2007:674).

Ruslar, Moğallara karşı Kulikova Meydanında gerçekleşen savaşta üstünlük elde ederler. Bu başarı üzerine Rus edebiyatında birçok eser yazılır. *Kulikova silsilesi* (Zadonşçina, Skazaniye Mamayevom Poboışçe, Letopisnaya Povest' o Kulikovskoy Bitve, Slovo o Jitiyi Velikogo Knyazya Dmitriya İvanoviça, Mamayevo Poboışçe) olarak adlandırılan bu eserler eski Rus edebiyat tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu eserler incelendiğinde çok sayıda Türkçe sözcük içerdiği görülmektedir (Uluoğlu, 2010:143-145). Rusların Türkçe kelimeleri edebi eserlerinde dahi kullanıyor olmaları Türk dilini öğrendiklerinin ispatıdır.

Cengiz Han ölmeden önce topraklarını oğulları arasında paylaştırmış ve torunu Batu Han tarafından 1242'de Arap ve Fars kaynaklarında Deşt-i Kıpçak olarak geçen Kıpçak topraklarını da içinde alan, Rus tarihçileri tarafından Altın Orda olarak adlandırılan büyük bir devlet kurmuştur. Altın Orda devletinde Türk dili, büyük bir yayılma ve büyük bir gelişme göstermiştir. (Caferoğlu, 2000:150-155). *Altın Orda devleti içinde Kıpçak Türkleri hakim güç olan Moğolların, siyasi, sosyal ve kültürel hayatları üzerinde oldukça kuvvetli tesirleri olmuştur* (Özyetgin, 2006:7-9). Bunun bir sonucu olarak Altın Orda'da Kıpçak Türkçesi konuşulmuş ve Rus diline Kıpçak unsurlar bu dönemde çok geçmiştir (Esen, 2008b:366).

Bu zor dönemde Rus hükümdarlarının ordunun başında devamlı sefere çıkmaları ve Türk temsilcileriyle temasları, resmi tolmaç/tilmaçi (tercüman) gerekliliğine yol açmıştır. Dolayısı ile bu dönemde karşılıklı münasebetler sebebiyle Türk dilini bilen tolmaçlara ihtiyaç duyulduğu ve Rusların Türk dilini bilen tercümanlar yetiştirdiği anlaşılmaktadır (Menges, 1951:140-150).

d. Çarlık Rusyası Türk dili faaliyetleri

Rusya'da Türk dili üzerine çalışmalar Çar I. Petro'nun siyasi ve askeri politikaları arasında önemli bir yer tutmaktaydı. 1711 Prut seferinden sonra Yakın Doğu siyasetinin bir gereği olarak yazılı emirlerle Rus çarı Türkçe,

Arapça ve Farsça bilen tercümanlar yetiştirilmesini istemiştir (Eren, 1987:83). I. Petro Bilimler Akademisini (1724-1725) kurmuş ve bu çatı altında Şarkiyat ve Türkoloji çalışmalarına ayrı bir önem verilmiştir. Moskova, Kazan ve Harkov üniversitelerinde kurulan Doğu dilleri kürsüleri içerisinde Türkoloji'nin ayrı bir yeri vardı (Bayram, 2009:712).

Çarlık dönemine ait arşivlerde XVII. yüzyılın ortasından XIX. yüzyılın başlarına kadar Kırgız liderler tarafından Rus idarecilerine (Muhtemel Kırgız Türkçesiyle) Türkçe mektuplar yazıldığı belirlenmiştir (Cigitov, 2006:521). Rus kaynaklarına göre Türk dilinde kitap basan bir matbaanın da I. Petro zamanında kurulduğu görülmektedir (Ataöv, 1972:90-91). Çarlık Rusya'sında Türkçe yazılmış olan bu mektupları tercüme eden yani Türkçe bilenlerin ve Türkçe basılı eserleri okuyanların varlığı şüphesizdir. Çarlık Rusya'sının hedefleri gereği yabancı dil olarak Türkçe öğretilmesine yönelik çalışmalar teşvik edilmiştir. Bunun neticesinde ulaşılan bilgilere dayanarak ifade etmek gerekirse Çarlık Rusya'sında Türk dili Ruslar tarafından aktif olarak öğrenilen ve konuşulan bir dil olduğu görülmektedir.

Çarlık Rusya'sı Türkistan topraklarında XIX. yüzyılın sonlarına doğru hayata geçirmeye başladığı Ruslaştırma çalışmalarına hız vererek bölgede eskiden beri bilinen Türkçe yer adlarını değiştirmiş ve Rusça adlar vermişleridir. XIX. yüzyılın sonlarında Rus Çarlığı Türkistan'daki (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan) işgalini tamamlayarak bölgeyi küçük yönetim birimlerine ayırmıştır (Güngör, 2008:5-7). Rusya'nın en önemli yayılcı projelerinden biri olan Türk topraklarını Ruslaştırma planı neticesinde Rusya'da Türkçe en konuşulan dillerden biri olmuştur. Ruslaştırma programı çerçevesinde birçok Türk ve Rus evlenmiş ve bu bağlamda karşılıklı olarak söz konusu diller tüm aile fertleri tarafından konuşulur hale gelmiştir.

Çarlık Rusya'sında Türk dilinin pratik olarak öğretilmesi ve tercümanlar yetiştirilmesi amacıyla değişik faaliyetler yürütülmekteydi. Boğdan Voyvodası Dimitri Kandemir Rus Çarı'nın Türklere bakan yönüyle danışmanlığını yapmaktaydı (Buran, 2009:431-432). Osmanlı hakkında yazdığı eserlerden hareketle Kandemir'in Türkçeyi çok iyi bildiğini söylemek mümkündür. Çarlık döneminde dağınık bir şekilde olan Türk dilinin öğretimine ve araştırılmasına yönelik çalışmalar bir sisteme bağlanmaya çalışılmıştır.

e. Sosyalist dönem ve sonraki Türk dili faaliyetleri

Uzun bir geçmişe sahip Rusya'daki Türkoloji faaliyetleri Sovyetler devrinde, İkinci Dünya Savaşından sonra ivme kazanmış ve Türk lehçeleri üzerine yapılan incelemelere çok önem verilmiştir. İlimler Akademisine bağlı Dilcilik Enstitüleri, Şarkiyat Enstitüleri gibi Rusya'da Türkoloji araştırmaları üzerine çalışan birçok kurum açılmıştır. Rusya genelindeki üniversitelerin bünyesinde

Türk dili bölümü bulunmakta ve Türk dili üzerine yüksek lisans, doktora yapmış dilbilimciler yetiştirilmektedir (Tekin, 1959:187). Sovyet Rusya'sında Türkçe akademik olarak öğretilen yabancı dillerin başında gelmekteydi.

Rusya'nın yayılcı politikasının bir gereği olarak Türk yurtları Sovyet rejiminin toprağı haline gelmiştir. Sovyet siyaseti önceleri her ne kadar özgürlükleri önemsemiş olsa da Türklerin Latin alfabesine geçişini engellemişlerdir. Sovyetler, Türklerin dil birliğinin önünü kesmek amacıyla Kiril alfabesini Türklere kabul ettirmiş ve Türklerin Latin alfabesine geçmesi için çalışan bilim adamlarını etkisiz hale getirmişlerdir (Aslan, 2009:371). Bunun sonucunda Sovyet egemenliği altında bulunan Türkler ana dillerini Kiril alfabesiyle yazmışlardır. Sovyetlerde tek Kiril alfabesi kullanılması düşüncesi ve Türklerin de bu alfabeyi kullanmaya zorlanmış olmaları durumu Sovyet Rusya'sında, Rusların Türk dilini daha kolay öğrenmelerini sağlamıştır.

Sovyet Rusya'sında Ekim Devrimi'ne kadar yerli oryantalizm alanında Türk tarihi, ekonomisi, toplumsal ve Türk kültürel yapısı hakkında henüz bir çalışma yoktu. Bu mesele Sovyet tarihçilerin ve Türkologlarının çalışması gereken en önemli konulardan biriydi. Türklerin hürriyet anlayışı, milli kültürünün oluşumu, ideolojik öğretisi, Türkiye Cumhuriyetinin kurulması, gibi bilimsel problemler Sovyet Türkologlarının ve tarihçilerinin araştırma konularıydı. Bu çalışmaların yapılabilmesi için Türkçe bilen dilbilimcilerin yetiştirilmesi ve araştırmaların toplandığı bir merkeze ihtiyaç vardı. Bu amaçla Devrimden önce Leningrad'da kurulan Doğu Enstitüsü ve Sovyetler zamanında hizmete açılan Sovyet Şarkiyat Enstitüsü, Türkolojinin Rusya'daki ana merkezi haline gelmiştir (Jeltyakov, 1970:176-191).

Rus Türkolojisinin gelişim tarihinde Leningrad kadar önemli rol oynayan diğer bir şehir ise Kazan'dır. Leningrad'dan önce Rus Türkolojisindeki en önemli merkezdir. XIX. asrın ikinci yarısına gelene kadar Kazan Üniversitesi'nde yapılan Şarkiyat'a dair çalışmalar Rusya'da hiçbir üniversitede yapılmamıştır. 1854 yılında Kazan Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümü Rus devletinin politikaları gereği Petersburg'a nakledilmiştir. Fakat Rus devleti Şarkiyat kadrosunda memur ve tercüman ihtiyacını karşılamak amacıyla Kazan Üniversitesinde 1861-1862 yılında Türk-Tatar, Arap dilleri bölümlerini yeniden açmıştır. I.N.Halmagorov ve N.İ.İlminskiy bu bölümlerde görev alan ilköğretim görevlileri olmuştur (Zakiev ve Tumaşeva, 1964:9-20). Devletin politik geleceği açısından Rusya'da her zaman Türkçe bilen insanlara gerek duyulmuş ve Türk dili özellikle üniversitelerde öğretilmiştir.

İstoriya İzuçeniya Turkskih Yazıkov v Rossii (Rusya'da Türk Dillerini Öğrenme Tarihi) adlı eserinde Türkolog A.N.Kononov Türkistan'da siyasi ve ekonomik araştırmalar ve Ruslaştırma siyaseti yapacak misyonerlerin görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilmeleri için Türk dilini ve geleneklerini

bilenlerin bölgeye gönderildiğine dikkate çeker (Egamberdiyev, 2005:106). İncelenen kaynaklar göstermektedir ki Ruslaştırma ve misyonerlik faaliyetleri çerçevesinde Rusya'da Türk dillerinin öğretimi ve öğrenimine yönelik yoğun bir çalışma yapılmıştır.

3. Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Öğrenimi

Hunlar, Balkanlara gelen ilk Türklerdir. M.S. 380 yıllarında Hunlar, Tuna Nehri'ne gelmişlerdir. Bu durum Roma İmparatorluğunun batı ve doğu şeklinde ikiye ayrılmasını hızlandırmıştır. Hunlardan sonra Orta Avrupa'da güçlü bir devlet kurarak Germen ve Slav kabilelerini egemenliği altına alan Avarlar, Balkan ve Avrupa tarihine 250 yıl yön vermişlerdir (Kafesoğlu 1988:151). Uzların göçe zorladıkları Peçenekler, 1036 yılından itibaren Balkanlara gelmeye başlayan diğer bir Türk boyudur (Kurat, 1972:23-63). 11.yüzyılda Peçenekler, Bizans İmparatorluğu tarafından Bulgaristan ve Makedonya'ya yerleştirilmiştir. Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlarda yaşayan Kuman Türkleri 1080 yıllarında aşağı Tuna ve Karpatlara kadar inmişlerdir. Kumanlar, bu bölgeye yerleştikten sonra uzun yıllar bölgenin tarihine yön vermişlerdir (Rasonyi, 1974:59-88). Debretsen (Tepresin), Kartsag (Karsak), Bagdaş ve Bogaz sözcükleri Macaristan'daki Kıpçak kökenli yer adlarıdır. Tonguz, Akbaş, Aslan, Bars, Kara, Kazan vb. isimler Romen devlet adamlarına verilen Kıpçak Türkçesine ait sözcüklerdir (Rasonyi, 1988:14-15). Söz konusu coğrafyaya önce yerleşen bu Türk kavimlerinden, Balkan dillerine özellikle yer isimleri olmak üzere birçok Türkçe kelime geçmiştir. Balkanları yurt edinen Türklerin dilleri ilişki içinde buldukları yerli halk tarafından öğrenilmiştir. Ancak bu döneme ait Balkan dillerindeki Türkçe kelimelerin sayısı sınırlıdır.

Balkanlara Osmanlı'nın gelmesiyle burada yaşayan halkların yaşam tarzları, gelenekleri, kültürleri, Türk dilinin yaygınlaşması, hamam, medrese vb. inşa edilmesiyle büyük bir değişime uğramıştır. Balkanlarda tasavvuftan, halk edebiyatına kadar her edebi türden eserler verilmiş ve bu edebi kültür yerel unsurlarla kaynaşarak iyice yerleşmiştir (Artun, 2007:3-5).

a. Bosna-Sırbistan ve Hırvatistan'da Türk dilinin öğrenimi

Balkanlarda bilinen ilk ve tek Türkçe-Bosnakça manzum sözlük Mehmed Hevâî Üsküfî'nin Makbûl-i Ârif (Potur Şâhidî) adlı sözlüğüdür. Anadolu sahasında kaleme alınan manzum sözlük geleneğinin devamı niteliğinde bir eserdir. 1631 yılında kaleme alınan eser yazar tarafından IV. Murat'a sunulmuştur (Okumuş, 2009:823). Osmanlı'nın, Balkanlara geldiği erken dönemde yazılmış bu eser Türkçenin bu coğrafyada öğretildiğine dair önemli bir kaynaktır.

Balkan dilleri arasında Boşnakça, Hırvatça ve Sırpça'daki Türkçe kelimeleri inceleyen Abdulah Škaljic hazırladığı *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku* (Sırp

ve Hırvatçadaki Türkçe Unsurlar) adlı sözlükte yaklaşık Türkçe veya Türkçeleşmiş 8000 kelimeyi araştırmıştır (Škaljic, 1989:661). Filan (2001), Türkçeden alınan kelimelerin yerel dilde *turcizmi* olarak ifade edildiğini belirtir ve Türkçeden Boşnakça, Sırpça ve Hırvatçaya ödünçleme yoluyla giren Türkçe kelimeleri dört başlıkta toplar:

Boşnak, Hırvat ve Sırp vatandaşlar tarafından bilinip gündelik yaşamda yaygın olarak kullanılan Türkçe kelimeler; čarapa (çorap), kreč (kireç), sapun (sabun).

Boşnakça, Hırvatça ve Sırpçada karşılığı bulunan Türkçe sözcükler. Özellikle Boşnakça da bu durum söz konusu; peškir (peşkir), sanduk (sandık), sirće (sirke).

Değişen hayat koşulları sebebiyle Boşnakça, Hırvatça ve Sırpçada az kullanılan Türkçe kelimeler; đerdef (gergef), čakšire (çakşır), đugum (güğüm).

Boşnakça, Hırvatça ve Sırpçada kullanımdan çıkıp dilin arkaik öğeleri olarak bilinen Türkçe kelimeler; avlija (avlu), baksuzluk (bahtsızlık), bečar (bekâr).

Bu dillerde özellikle ev eşyası, beslenme ve giyim adlarından oluşan birçok Türkçe ödünçleme vardır. Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça da bugün bu kelimelerin birçoğu hala yaşamaktadır. Bu halkların Türkçe ile sürekli iç içe bulunmuş olmaları ve dillerindeki Türkçe ödünçlemelerin yoğunluğu Türkçeyi konuştuklarına dair güçlü tezlerdir.

b. Bulgaristan-Makedonya-Arnavutluk ve Yunanistan'da Türk dilinin öğrenimi

Osmanlı vasıtasıyla geçen Bulgarcada 4-5 bin civarında Türkçe kelime hala yaşamaktadır (Eren, 1998:74). Türkçenin Bulgar dili üzerine etkisini Benü Tsonev incelemiş Türkçe alıntıları anlam bakımından gruplandırmıştır. Türkçenin Makedoncaya olan etkisinin daha güçlü olduğu görülmektedir. Türk-Makedon dil ilişkilerini araştıran Olivera Jašar-Nasteva Türkçe alıntılarını Yunanca gibi diğer dillerden Makedoncaya giren kelimelerden elli, altmış misli daha fazla olduğunu belirtmektedir. 1994 yılında Hamdi Hasan Makedon dili sözlüğünde 3404 Türkçe kelimeyi tespit etmiştir (Aruç, 2010:18-22). Osmanlıdan sonra 20. yüzyılın başlarına kadar Makedonya'nın konuşma ve yazı dili Türkçe olmuş ve Balkanlarda en çok Türkçe yayın Makedonya'da basılmıştır. Osmanlı döneminde Makedonya'nın, Manastır ve Üsküp şehirlerine Türkçe yazan şair ve yazarların çokluğu dikkat çekmektedir (Özkan, 2007:59). 4000'e yakın Türkçe kelime balkan dillerinden bir diğeri olan Arnavutçaya geçmiştir. Bugünkü Arnavutça Sözlükte 1400 Türkçe kelime vardır. Tahir Dizdari ise yaptığı araştırma sonucunda Arnavutçada 4406 Türkçe kelime derlemiştir (Kadiu ve Abdiu, 2009:1230). K. Kazasiz, C. Manouilidou, E.

Kahayia, E. Newton ve P. Georgiadis Türk-Yunan dil ilişkilerini incelemiş araştırmacılarıdır. Bugünkü Yunancada 3000'in üzerinde Türkçe sözcük olduğu belirtilmektedir. Rumen bilim adamlarından H. Wend, Muammer Nurlu Türkçe alıntıları incelemişlerdir. Rumencede 1500 ile 3000 arasında Türkçe sözcük olduğu ifade edilmektedir (Karatay vd., 2006:582).

Balkanlara gelen ilk Türk kavmi Hunlardan bugüne Türk dili üzerine yapılan çalışmalar derinlemesine tetkik edildiğinde bu bölgede yaşayan yerli halk tarafından Türkçe öğrenilmiş ve konuşulmuştur. Balkanlar bugün Türkçenin dünyada en çok konuşulduğu coğrafyalardan biridir.

4. Batıda Türkçe Öğrenimi

Batıda Türkçenin öğretimi ve öğrenimi daha çok Batılıların dini, siyasi kaygılarının bir sonucudur. Bu bakımdan Batıda Türk dilininin öğretim ve öğrenimini iki şekilde incelemek mümkündür.

a. Misyonerlik faaliyetleri açısından Türkçenin öğretim ve öğrenimi

Batılıların tarihi süreçte Türklerle olan ilk ilişkileri, Türkçeyi öğrenmeye yönelik çalışmaları misyonerlik faaliyetlerinin bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Batıya doğru hareket eden Türk boylarını Hristiyanlaştırmak için Batılı misyonerler Türk dilini öğrenmişler ve Türkçe öğrenmek için eserler yazmışlardır. Tarihi süreçte bu amaçla Batılılar tarafından yazılan iki eser dikkatleri çekmektedir.

1. Codex Cumanicus

Batılıların Türkçe öğrenmesi için kaleme alınan en eski yapıtlardan biridir. Codex Cumanicus, Kıpçak Türklerini Hristiyanlaştırmak üzere Batılı misyonerlerin Kıpçak dilini öğrenmeleri için hazırlanmış bir yabancı dil öğrenimi kitabıdır. Cenovalı ve Venedikli katolik misyonerler ve Fransisken rahiplerinin telkinleriyle Kıpçaklar, Hristiyanlaştırmak istenmiştir (Gömeç, 2000:76). Misyonerler, Kıpçaklar üzerinde propaganda yapabilmek için iki bölümden oluşan bir sözlük hazırlamışlardır. Birinci bölüm Latince-Farsça-Kıpçakçadan oluşan İtalyanca Codex'tir. Eserin bu bölümünde değişik kelime türleri ve Kıpçak dilinin gramerine dair bilgi verilmektedir. İkinci bölüm Latince-Kıpçakça-Almancadan oluşan ve çoğunlukla Hristiyanlığa dair metinleri içine alan Almanca Codex'tir. Kıpçak dilinin gramer yapısı, Kıpçakça bilmeceler, Hristiyanlığa ait ilahiler bu bölümde dikkat çeker (Çağatay, 1994:761-762). Eser, tarihte Batılıların Türkçe (Kıpçak Türkçesi) öğrendiğine işaret eder.

2. Thatarisch Pater Noster

Codex Cumanicus'tan sonra Latin harfleriyle tespit edilmiş en eski Türkçe metinler Schiltberger'in *Thatarisch Pater Noster* adlı eseridir. Türk topraklarını dolaşan Schiltberger, seyahat notları arasında Hristiyanların rabbani dua (Pater Noster) adını verdikleri dua metninin Kıpçak Türkçesinde (*Thatarisch Pater Noster*) tercümesini de vermiştir. Kırım'da Hristiyan misyonerlerin faaliyetleri gereği Kıpçak Türkçesini öğrendikleri anlaşılmaktadır (Türk Ansiklopedisi, 1983:435). Codex Cumanicus ve Thatarisch Pater Noster Batılıların Türk dilini öğrendiklerine dair ilk yazılı belgelerdir.

b. 19. Asırdan itibaren Batıda Türkçenin öğrenilmesi

18. asırdan başlayarak özellikle 19. asrın ortalarından itibaren Batı'daki Türk dili üzerine yapılan çalışmaların asıl nedeni sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi ve askeri durumlardır (Özdemir, 2005:32). Rusya'nın, Türkistan bölgesine yayılması bu duruma tepki olarak Batı'da başta İngiltere ve Fransa'nın Türkolojiye olan ilgilerini artırmıştır. Macarların Türklerle aynı soydan olmaları Batı'da Türk dili üzerine yapılacak çalışmaları güçlendirmiştir. Batılı Türkologların Türk dilinin araştırılması ve öğrenilmesinde önemli katkıları olmuştur (Oral, 2004:17-37).

5. Çağdaş Türkçe Öğretimi

Bugünlere kıyaslandığında 1980'li yıllara kadar yurt dışına kapalı bir Türkiye vardı. Ancak değişen yaşam şartları ve teknolojik vasıtaların dünyayı küçük bir köy haline getirmesi Türkiye'nin ve Türkçenin kendi sınırları dışına çıkmasını zorunlu kılmıştır. Türk toplumu tarihi süreç dikkate alındığında görülecektir ki kapalı bir halk değildir. Türk halkı komşularıyla ve dünya ile tarih boyunca sürekli sıkı bir ilişki içinde olmuştur. Soğuk savaşın sona ermesi ve Rusya'nın dağılmasıyla birlikte Türk dünyası asıl karakteristik özlerine tekrar dönmeye başlamıştır.

Türkiye ve Türkçe gelişen dünya ile birlikte bugün dünya devletleri ve dünya dilleri ile yarışır hale gelmiştir. Türkiye'nin ekonomik, siyasal, askerlik, eğitim ve kültürel alanlarda yaptığı hamleler dünyada yabancı dil olarak Türkçeyi önemli yerlere getirmiştir. Bu duruma paralel olarak yabancılara Türkçe öğretmek üzere hızlı bir şekilde ders materyaline, uzmana, merkezlere ihtiyaç duyulmuştur. Gelineen noktada bugün yabancılara Türkçe öğretiminin iki koldan yürütüldüğünü söylemek mümkündür.

a. Türkiye Cumhuriyeti resmi kurumları tarafından yürütülen yabancılar Türkçe öğretim faaliyetleri

Bu kurumların başında Türkçe Öğretim Merkezleri (TÖMER) gelmektedir. Bu amaçla ilk olarak 1984'te Ankara Üniversitesi, daha sonra 1994'te Gazi Üniversitesi, Bolu İzzet Baysal Üniversitesi ve Ege Üniversitesine bağlı Türkçe Öğretim Merkezleri faaliyete geçirilmiştir. YÖK'e bağlı birçok üniversite Türkçe Öğretim Merkezi açmıştır. Bu kurumların asıl amacını yurt dışında ve içinde Türkçe öğretmek, Türk kültürünü tanıtmak şeklinde özetlemek mümkündür. TÖMER'ler amaçları doğrultusunda kendi ders materyallerini geliştirmişlerdir. Ankara TÖMER'in, Hitit Yabancılar İçin Türkçe seti ve Gazi TÖMER'in Yabancılar İçin Türkçe seti bu bakımdan önemlidir. Bu setler görsel ve işitsel materyallerle desteklenmiştir.

Yabancılar Türkçe öğretim faaliyetlerinde bulunan diğer önemli bir devlet kurumu ise Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA)'dır. TİKA özellikle yurt dışındaki yabancı üniversitelerin bünyelerinde bulunan Türkoloji bölümleri ile işbirliği yaparak onlara ders materyali ve öğretim üyesi desteğinde bulunmaktadır. TİKA ders materyali olarak Orhun Türkçe Öğreniyoruz setini hazırlamıştır. 2007 yılında Ankara'da kurulan ve yurt dışında Yunus Emre Kültür Vakfı olarak bilinen kurumun en önemli kuruluş amaçlarından biri yabancılar Türkçe öğretmektir.

b. Sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen yabancılar Türkçe öğretim faaliyetleri

Türkiye'de vakıf üniversitesi statüsünde bulunan Fatih ve TOBB Ekonomi ve Teknoloji üniversiteleri Türkçe Öğretim Merkezleri kurmuşlardır. Türkçe öğrenmek isteyen yabancılar bu merkezlerde Türkçe öğrenmektedirler.

1989 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra sivil toplum kuruluşları tarafından yurt dışında açılan Türk okullarında, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi yapılmaktadır. 5 kıta ve 120 ülkede sayıları 1000'e ulaşan Türk okullarında Türkçe zorunlu veya seçmeli ders olarak öğretilmektedir (Zorlu, 2010). Türkiye'de 2003 yılından beri Türk Okullarında öğrenim gören öğrencilerin katılımıyla TÜRKÇEDER tarafından Türkçe Olimpiyatları tertip edilmektedir. Değişik kategorilerde öğrenciler Türkçe olarak kendilerini bu yarışmalarda ifade etmektedirler.

Yabancılar Türkçe öğretmek amacıyla çeşitli yayınevleri tarafından hazırlanan eserler basılmıştır. Bunlardan en dikkat çeken DİLSET yayınları tarafından basılan Gökkuşluğu Türkçe Öğretim setidir (Açık, 2008:5). Yabancılar Türkçe öğretimi üzerine kapsamlı yardımcı ders materyali hazırlamada DİLSET yayınlarının çalışmaları önemlidir.

Resmi kurumlar ve sivil toplum örgütleri tarafından yabancı dil olarak Türkçe öğretim faaliyetlerinin sonucunda bugün binlerce yabancı Türkçe konuşabilmektedir.

Sonuç

Tarihi süreçte görülmüştür ki belli bir plan dâhilinde olmasa da Türkçe doğal mecrasında Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında yabancı dil olarak öğretilmiş ve öğrenilmiştir. Yabancılar Türkçe öğretmek üzere yapılan çalışmalar Çağdaş Türkçe Öğretimi dönemi hariç benzer özellikler taşımaktadır. Bu ortak özellikleri şu şekilde açıklanabilir; Yabancılar Türkçe öğretmek üzere yazılan eserler hem Türkler hem de yabancılar tarafından hazırlanmıştır. Bir veya birden fazla dilde sözlük şeklinde hazırlanmış, Türkçe kelimelerin yabancı dildeki karşılıklarının verilmiştir. Dil öğretim yöntemlerinden dil-bilgisi çeviri yöntemi kullanılmıştır. Tümevarım metoduyla Türkçe öğretilmeye çalışılmıştır. Dilin gramer konuları üzerinden Türkçe öğretilmiştir. Kimi eserlerde pratik Türkçe öğretmek hedeflenmiştir (Erdem, 2009:759-772).

Türkçenin yabancı dil olarak öğretildiğine dair en önemli ipuçları ödünçlemeler, yabancı dillerdeki Türkçe kelimelerdir. Bu sebeple yabancılar tarafından kendi dillerinde bulunan Türkçe kelime hazinesine yönelik birçok leksikolojik çalışma yapılmıştır.

Yapılan araştırmadan çıkan en önemli sonuçlardan biri yabancılar tarafından en çok öğrenilen Türk lehçelerinin Kıpçakça ve Oğuzca olduğu anlaşılmaktadır. Yabancı dil olarak bugün özellikle Balkan halkları tarafından konuşulan lehçe oğuzcadır. Ukrayna ve Rusya'da ise Kıpçak Türkçesinin etkisi görülmektedir.

Türk dilinin yabancı dil olarak öğretimine ve araştırılmasına doğrudan katkıda bulunmuş Türkologlar grubu oluşmuştur. Bunlar arasında dikkat çeken Türkologları şu şekilde sıralamak mümkündür; A.N.Samoyloviç, S.E.Malov, N.A.Baskakov, J.Benzing, K.H.Menges, J.V.Strahlenberg, M.A.Castren, W.Thomsen, W.Radloff, A.N.Kononov, J.Deny, N.Poppe, A.Wambery, M.Rasänen, G.Clauson, K.K.Yudahin, N.İ.Aşmarin, W.Redhouse, E.K.Pekarskiy, W.Bang, F.K.Müller, A.V.Gabain, L.Rasonyi, A.Şçerbak vd. (Gülensoy, 2010:368). Hayatını Türk diline adanmış olan yüzlerce yabancı Türkolog hem kendileri Türkçeyi öğrenmişler hem de birçok öğrenciye Türkçe öğretmişlerdir.

Araplara Türkçe öğretmek maksadıyla kaleme alınan eserler bir yöntem çerçevesinde yazılan ilk önemli yabancılar Türkçe öğretim kitaplarıdır. Türklerin muhakkak ki Araplardan önce farklı toplumlarla ilişkisi olmuş ve dillerini yabancılar öğretmişlerdir veya yabancılar Türkçeyi öğrenmişlerdir.

Rus dilindeki Türkçe kelimeler, Türk-Rus halklarının geniş ve çok yönlü ilişkiler münasebetiyle birbirlerinin dillerini karşılıklı olarak öğrendiklerinin en sağlam işaretidir. Tarihte yabancı dil olarak Türkçeyi en çok öğrenen ve konuşan halklardan biri Ruslardır.

Balkan dillerine yoğun olarak Türk dilinin etkisi Osmanlı ile başlamıştır. Osmanlının, Balkanlardaki iskân politikası Türkçeyi de bu bölgeye taşımıştır. Osmanlının insana bakış açısı ve kimi Balkan bölgelerine yerleştirdiği Türkler aracılığı ile Balkanlarda Türk dili konuşulmaya başlamıştır. 15. yüzyılın başlarından itibaren Türkler, Balkanlara yeni bir sosyal düzen getirmişler ve Balkan haklarının maddi ve manevi kültürlerinde derin izler bırakmışlardır (Kırbaç, 2007b:50). Bugün hala Türkçe Balkan halkları tarafından en çok konuşulan yabancı dillerden biridir.

Kosova’da bulunan Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (BAL-TAM) Balkanlarda Türk dilinin araştırılması ve Türkçenin geliştirilmesi adına önemli çalışmalar yapmaktadır (Akalin, 2004:192).

Üsküp, Selanik, Saraybosna, Prizren, Priştine, Sofya, Belgrad, Filibe, Manastır, Vardar Yenicesi, Serez ve Kalkandelen şehirleri Türk kültür ve sanatıyla, Türkçeyle, Türk gelenek ve görenekleriyle iç içe olan Balkan şehirlerdir (Canım, 2001:81).

Yurt dışındaki ülkelerin resmi kurumlarında 57 ülke 223 merkezde akademik, eğitim, ticari ve turistik amaçlarla Türkçe öğretimi yapılmaktadır (Dolunay, 2005). Türk sivil toplum kuruluşları tarafından dünyanın 120 ülkesinde 1000’den fazla Türk Okulu açılmıştır (Ortaylı vd., 2005:312). Bu okulların temel ilkelerinden birinin buldukları ülkelerde Türkçeyi öğretmek olduğu anlaşılmaktadır. Türk sivil toplum kuruluşlarının yurt dışında açmış oldukları dil merkezleri ve üniversitelerde yabancı dil olarak Türkçe öğretilmektedir.

Kökleri tarihin en eski dönemlerine kadar uzanan Türkçe bugün Türkiye’nin ekonomik olarak büyümesi, politik olarak bulunduğu bölgede bir güç haline gelmesi ve Türk sivil toplum kuruluşları tarafından dünyanın yedi kıtasında yürütülen eğitim ve kültür faaliyetleriyle dünya dili olma amacındadır.

KAYNAKÇA

Açık, Fatma (2008). “Türkiye’de Yabancılara Türkçe Öğretilirken Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu**, Kıbrıs, 27-28 Mart

- Akalın, Şükrü Haluk (2004). “Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi (BAL-TAM) ve Etkinlikleri”, **BAL-TAM Türklük Bilgisi**, S:1, s.192.
- Aksan, Doğan (1978). “Dilbilimin Yüksek Öğretimdeki Yeri”, konulu seminer. **Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü ve “Ankara Dilbilim Çevresi”nin İşbirliğiyle**, Ankara, 16-17 Şubat: s.42-49.
- Akyüz, Yahya (2008). **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Artun, Erman (2007). “Güney-Doğu Avrupa’da Osmanlı ve Osmanlı Sonrası Türk Uygarlıklarının Öteki Uygarlıklarla Halk Kültürü Yönünden Karşılıklı Etkileşimi”, **4. Uluslararası Güneydoğu Avrupa Türkoloji Sempozyumu**, 03-07.12: Zagreb.
- Aruç, Numan (2010). “Olivera Yaşar-Nasteva’nın Makedonca-Türkçe Sözlük Denemesi”, **Hikmet İlmî Araştırmalar Dergisi-Journal of Scientific Research**, S:16, s.18-22.
- Aslan, Betül (2009). “Sovyet Rusya Hâkimiyetinde Yaşayan Türklerin Ortak Birleştirilmiş Türk Alfabesinden ‘Rus Kiril’ Alfabesine Geçirilmesi”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S:40, s.371.
- Ataöv, Türkkaya (1972). “Sovyetler Birliği’nde Türkoloji Çalışmaları”, **A.Ü. SBF D**, S:27, s.90-91.
- Aykut, Altan (1984). “İgor Destanı Üzerine”, **Türk Dili Dergisi**, S:43, s.308-311.
- Baskakov, N. Aleksandrovich (1984). **İmena polovtsev i nazvaniya polovetskih plemen v russkih letopisyah**. Alma-Ata: Tyurskara onomastika.
- Baskakov, N. Aleksandrovich (1992). **Türk Kökenli Rus Soyisimleri**, Bakü.
- Baskakov, N. Aleksandrovich (1997). **Türk Kökenli Rus Soyadları** (Çev. Prof. Dr. Samir Kazımoğlu), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, Nesrin (2003). “Yabancılarla Türkçe Öğretiminin Tarihsel Gelişimi”, **Dil Dergisi**, S:119, s.62.
- Bayram, Bülent (2009). “Turkish Studies International Periodical For the Languages”, **Literature and History of Turkish or Turkic**, Number 8, s.712.
- Bozkurt, Fuat (2005). **Türklerin Dili**, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Buran, Ahmet (2009). “Turkish Studies International Periodical For the Languages”, **Literature and History of Turkish or Turkic**, Number 3, s.431-432.
- Caferoğlu, Ahmet (2000). **Türk Dili Tarihi**, İstanbul, Enderun Yayınları.

- Canım, Rıdvan (2001). “Yirmibirinci Asrın Başında Balkanlarda Yaşayan ve Türkçe Yazan Şairler”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S:16, s.81.
- Cigitov, Salican (2006). “Kırgız yazı Dilinin Ortaya Çıkması ve İlk Edebi Örnekler”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies**, S:5, s.521.
- Çağatay, Saadet (1994). “Codex Cumanicus Sözlüğünün Basılışı Dolayısıyla”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S:2, s.761-762.
- Doğan, Candemir (2008). “Ortadoğu’da Türkçe Öğretim Kitaplarının Tarihsel Gelişimi ve Günümüzdeki Durumu”, **Alatoo Academic Studies**, S:1, s.31.
- Dolunay, S. Kürşad (2005). “Türkiye ve Dünyadaki Türkçe Öğretim Merkezleri ve Türkoloji Bölümleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, **XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi**, 28–30 Eylül:Denizli.
- Efendiyeva, Çiçek (2001). “Eski Rusça “Geçmiş Yılların Hikâyesi” Adlı Eserdeki Eski Türk Kökenli Kelimeler Üzerine Bir İnceleme”, **bilig**, S:16, s.83-95.
- Egamberdiyev, Mirzahan (2005). “Çarlık Rusyası’nın Türkistan’daki Eğitim Politikası (1870-1917)”, **G. Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, S:6, s.106.
- Ercilasun, A. Bican (2007). **Makaleler Dil-Destan-Tarih-Edebiyat**, Ankara, Akçağ.
- Eren, Hasan (1987). **Balkan Ülkelerinde ve Macaristan’da Türkoloji Çalışmaları. Dünyada Türklük Araştırmaları ve Türkiye**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları
- Eren, Hasan (1998). **Türklük Bilimi Sözlüğü I. Yabancı Türkologlar**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdem, İlhan (2009). “Yabancılarla Türkçe Öğretimiyle İlgili Bir Kaynakça Denemesi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Number 3, s.759-772.
- Ergin, Muharrem (2007). **Üniversiteler İçin Türk Dili**, İstanbul, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- Esen, Minera Aliyeva (2008a). “Rus Dilindeki Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, **Turkish Studies. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Number 7, p.365-366.

- Esen, Minera Aliyeva (2008b). “Rus Dilindeki Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Tasnif Denemesi”, **Turkish Studies. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Number 7, p.366.
- Filan, Kerima (2001). “Dil ve Kültür İlişkisi: Bosna’da Türk Dili Öğretimindeki Yeri”, **Avrupa’da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu**, 25-26 Ekim: Ankara.
- Gömeç, Saadettin (2000). “İslam Öncesi Türk Tarihinin Kaynakları Üzerine”, **A.Ü. DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi**, S:20, s.76.
- Gülensoy, Tuncer (2010). **Türkçe El Kitabı**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Güngör, Ebubekir (2008). “Çarlık Döneminde Türkistan’da Fikir Akımları”, Türkiye Manas Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Bişkek.
- İnayet, Alimcan (2008). “Turkish Studies International Periodical For the Languages”, **Literature and History of Turkish or Turkic**, Number 1, p.294.
- Jehtyakov, A. D (1970). **Türkologičeskiy Sbornik**, Moskova: Akademiya Nauk SSSB.
- Kadiu, Spartak ve Abdiu, Xhemile (2009). “Türkçe Yapım Eklerinin Arnavutçada Yapım Eklerine Etkisi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 4(3), s.1230
- Kafesoğlu, İbrahim (1988). **Türk Milli Kültürü**, İstanbul, Boğaziçi Yayınevi.
- Karaağaç, Günay (2004). **Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi**, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Karaman, Erdal (2009). “Rusçadaki Türkçe Ödünçlemeler”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Number 3, p.1376
- Karatay, Osman ve Kökdağ, A. Bilhehan (2006). **Balkanlar El Kitabı**. İstanbul: Araştırma ve Kültür Vakfı,
- Kartalcık, Vedat (2008). “Rus Klasiklerinde Türkçe Sözler”, **bilig**, S:44, s.211-214
- Kayadibi, Fahri (2008). “Kaşgarlı Mahmud ve Divan-ı lügati’t-Türk’te Eğitim ile İlgili Kavramlar”, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S:18, s.5.
- Kırbaç, Selçuk ve Kırbaç, A. Dedeic (2007a). (Türk Dilinin Balkan Dillerine Etkisi) **Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi**. İstanbul:Ukid Yayınevi.

- Kırbaç, Selçuk ve Kırbaç, A. Dedeic (2007b). (Türk Dilinin Balkan Dillerine Etkisi) **Şar Dağlarındaki Genetik Şifreler Gora Abidesi**, İstanbul:Ukid Yayınevi.
- Kononov, A. Nikolayevic (1982). **Istoriya Izuçeniya Tyurkskih Yazıkov v Rossiye**, Leningrad.
- Korkmaz, Zeynep (1995). **Türk Dili Üzerine Araştırmalar**, Ankara: TDK Yayınları.
- Kurat, A. Nimet (1972). IV-XVIII. **Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara: A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Menges, K. Heinrich (1951). “The Oriental Elements in the Vocabulary of the Oldest Russian Epics, The Igor’ Tale, Supplement to Word”, v. 7, **Monograph № 1. (русский перев.: К. Менгес, Восточные элементы в “Слове о полку Игореве”, Л., 1979) p.140-150**
- Okumuş, Sait (2009):. “Turkish Studies International Periodical For the Languages”, **Literature and History of Turkish or Turkic**, Number 4, p.823.
- Oral, Mustafa (2004): “Türkoloji Tarihinde 1926 Bakû Türkiyat Kongresi”, **Folklor/Edebiyat**, S:37, s.17-37.
- Ortaylı, İlber - Ateş, Toktamış - Karakaş, Eser (2005). **Barış Köprüleri / Dünyaya Açılan Türk Okulları 1**, İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Özdemir, Nebi (2005). “Almanya ve Berlin’deki Türkoloji Araştırmaları Tarihi ve Freie Universitat Berlin Türkoloji Enstitüsü”, **Millî Folklor**, S:17, s.32.
- Özkan, Nevzat (2007). **Türk Dilinin Yurtları**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özyetgin, A. Melek (2006). “Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı”, (**Conference**) **Chinese Academy of Social Science, Sino-Foreign Relationship Department of Institute of History**, Beijing (CHINA) (23 January).
- Parhomenko, V. A. (1940). “Следы половецкого эпоса в летописях. - Проблемы источниковедения”, вып. III., -391 с.
- Rasonyi, Laszlo (1974). **Tuna Köprüleri**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Rasonyi, Laszlo (1988). **Tarihte Türklük**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Sarı, Mustafa (2008). **Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi**, Ankara: TDK Yayınları.
- Şipova, E. Nikolaevna (1976). **Slovar Turkizmov vı Ruskom Yazıke**, Alma-Ata: Nauka.

- Škaljić, Abdulah (1989). *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo.
- Tekin, Talat (1959). “Sovyet Rusya’da Savaştan Sonra Türkoloji Çalışmaları”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı “Belleten”**, s.187.
- Tuna, Osman Nedim (1990). **Sumer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi İle Türk Dilinin Yaşı Meselesi**. Ankara: TDK Yayınları.
- Tunca, E. Asude (2006). “Türk Harf Devriminin Halka Tanıtımı Çalışmaları”, **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S: 2, s.112.
- Türk Ansiklopedisi (1983). **MEB Devlet Kitapları**, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, C.32.
- Uluoğlu, Suzan (2010). “Kulikova Savaşı Üzerine Yazılan Eserlerde Türkçe Kökenli Kişi Adları”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 28, s.143-145.
- Yetişgin, Mehmet (2007). “Rusların Türk Toprakları Üzerinde Yayılmasının Sebepleri”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S:1, s.674.
- Zakiev, M. Z. ve Tumaşeva, D. G. (1964). “Türkolojinin Gelişiminde Kazan Üniversitesinin Rolü”, **Problemi Tyrukologii i İstorii Vosotokovediniya, İzdatelstvo Universiteta**, 9-20 c.
- Zorlu, Kürşat (2011). “Türk Okulları”, **Yeniçağ Gazetesi**, 06 Haziran.